

I. BEVEZETŐ

A doktori disszertáció az ország hálózati infrastruktúrájának 1990 utáni fejlődési irányait, annak okait és következményeit, elsősorban a településhálózatra és a regionális fejlődésre gyakorolt hatásait vizsgálja. Az átalakulás területi, szerkezeti – esetenként szervezeti és jogi – sajátosságaival foglalkozik, a hálózati infrastruktúra regionális szerkezetének bemutatásával. A vizsgálatok ágazati felosztásban készültek, a közigazgatási beosztás több szintjére, így települési, megyei és regionális szintre is.

Problémafelvetés

A kommunikációs hálózat módosulása évtizedekben mérhető. Néhány év rövid idő ahhoz, hogy a regionális folyamatok változásai észlelhetők legyenek. A rendszerváltozás utáni évek azonban olyan alapvető társadalmi-gazdasági változásokat hoztak, hogy ezek regionális lenyomata egy évtized leforgása alatt is láthatóvá vált: nőtt az életszínvonal különbözősége, ezzel együtt Budapest szerepe. Az ország gazdaságföldrajzi térképe jelentős mértékben átrajzolódott. A rendszerváltás következményeként megváltoztak a területfejlesztés szereplői, a gazdaság nagyfokú leépülése és szerkezeti-területi átalakulása ment végbe. Ugyanakkor a magángazdaság megjelenése és előretörése is látványos volt.

Ebben az átalakulásban a hálózati infrastruktúra jelentős szerepet játszott és játszik. Nem csak az Európai Unióhoz való csatlakozás, de a gazdaság előrelépése sem történhet meg a hálózati infrastruktúra fejlesztése nélkül¹. Fontos tehát, a hálózati infrastruktúra kölcsönhatás rendszerének felvázolása, megismerése, különös tekintettel a gyors átalakulásra és a magyarországi társadalmi-gazdasági valamint regionális sajátosságokra. Ésszerű fejlesztés – legyen az akár ágazati, akár regionális – csak ezek ismeretében képzelhető el.

¹ Nem véletlen, hogy például az autópálya-hálózat fejlesztését eddig mindegyik kormány stratégiai célnak tekintette.

A kutatás célja

Áttekintve a témához kapcsolódó eddig megjelent publikációkat, megpróbáltam új szemszögből vizsgálni a választott témát: például a KSH adatai alapján számos olyan tematikus térképeket is szerkesztettem, melyeket eddig nem publikáltak sehol². Ágazati szintű elemzés is nagy számban készült³, de a hálózati infrastruktúráról, mint egészről nem találtam publikációt⁴, ez további motivációt jelentett. Kőszegfalvi György és Sáros T. Tamás a településeket kategorizálta infrastrukturális fejlettség alapján⁵, míg Fleischer Tamás a közlekedési infrastruktúra és a regionális folyamatok kölcsönhatását vizsgálta⁶. Ezeket a vizsgálati szempontokat egyesítettem ebben a munkában.

Összességében tehát célként fogalmazódott meg az eddig megszokottól eltérő, a döntéshozatalt jobban elősegítő szemléletesebb térképi ábrázolás alkalmazásának bevezetése, a hálózati infrastruktúra kölcsönhatás rendszerének vizsgálata, különös tekintettel a gyorsan változó társadalmi-gazdasági térre. Ehhez kapcsolódóan egy új szemléletű térszerkezeti modellt, és – eddig még sehol nem publikált – megállapításokat, ajánlásokat, eredményeket mutatok be a disszertációban.

A dolgozat felépítése és a kutatás módszere

A disszertáció első része a hálózati infrastruktúra ágazatait vizsgálja: a közlekedést, hírközlést, energiagazdálkodást és a vízgazdálkodást. Ágazatonként veszi leltárba a már megvalósult fejlesztéseket, ugyanakkor kitér a később megvalósítandó fejlesztési elképzelésekre is, mely tükrözi mind az ágazatban, mind a területfejlesztési politikában meglevő aktuális irányvonalat, stratégiát.

Az ágazati elemzések jelentős mértékben statisztikai adatokra és az azokból generált térképekre támaszkodnak. Az adatok többszintű bontásban jelennek meg, a regionális és nem regionális – hanem például településkategóriákhoz köthető – különbségek árnyaltabb megjelenítése érdekében. A térképi feldolgozás során az egységes ábrázolás kapott fő hangsúlyt, az összehasonlító elemzések megkönnyítése céljából. A településsoros térképek használata kisebb mikrokörzetek lehatárolását is lehetővé téve pontosabb képet ad a regionális fejlődés irányairól és dinamizmusáról is.

² Az elemzések és térképek nagyjából regionális, megyei, jobb esetben kistérségi szintűek. Ezek elfedik a településtípusok közötti különbségeket.

³ Pl.: Erdősi Ferenc – közlekedés, hírközlés; Csanády Mihály – vízgazdálkodás; Engelberth István - energiagazdálkodás

⁴ Az Integrációs Stratégiai Munkacsoport által készített tanulmányok tekinthetők teljesen átfogónak.

⁵ Kőszegfalvi György - Sáros T. Tamás: Városok és falvak infrastruktúrája. MTA FKI Budapest 1993

⁶ Fleischer Tamás 1988-ban végzett kutatásokat e téren.

A szakirodalom elsajátítása és használata elemzések során szintén szerepet kapott. A kutatási metodika kelléktárát gyarapították a helyszíni bejárások és a személyes elbeszélgetések, interjúk is, melyek a mai tervezési gyakorlat – például: közösségi tervezés, vagy egyszerűen csak a társadalmi részvétel a tervezési folyamatban – már természetesnek tart.

A második rész a hálózati infrastruktúra kölcsönhatás rendszerét vizsgálja. Itt külön fejezetben foglalkozik a társadalmi problémák területi vetületeivel, a gazdasági átalakulással, a tulajdonviszonyok átstrukturálódásával és ezek hatásaival. Bemutatja a területileg lehatárolható vagy településkategóriákba sorolható perifériákat. E fejezetben – összegezve az ágazati részben leírtakat és elemezve a kölcsönhatásokat – a regionális tagozódást alapul véve mutatja be a dolgozat az infrastrukturális különbségeket és ezek – lehetséges – okait, majd településkategóriák szerint is elvégzi ugyanezt. Kőszegfalvi György, Nemes Nagy József és Rechnitzer János térszerkezeti felosztása mellett itt jelenik meg a – hálózati infrastruktúra statikus és dinamikus mutatóin alapuló – térszerkezeti térkép, vizsgálva a gazdasági és hálózati infrastrukturális fejlettség közötti összefüggéseket.

A dolgozat utolsó fejezetében a kitűzött célok és az elért eredmények, valamint a kutatás során megfogalmazódó elvi megállapítások tézisszerű megfogalmazása kapott helyet.